

Prof. dr. hab. Tomasz Kizwalter
Wydział Historii
Uniwersytet Warszawski

INSTYTUT HISTORII PAN	
Wpłynęło: 11.07.25	Znak: mual
Ref: 14.07.2025	Zat: papier

Wp 14.07.24
Przyjęto
P

**Recenzja dorobku dr. Piotra Kuligowskiego w postępowaniu w sprawie nadania
stopnia doktora habilitowanego**

P. Piotr Kuligowski dyplom magistra historii uzyskał w 2014 r. na Wydziale Historycznym Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Doktorem nauk humanistycznych w zakresie historii został w 2019 r. na Wydziale Historii UAM na podstawie rozprawy „Radykałowie polistopadowi wobec procesów modernizacji: ewolucja postaw głównych przedstawicieli (1832–1888) (promotor prof. Rafał Dobek, promotor pomocniczy dr Marcin Jarząbek).

W 2020 r. dr Kuligowski został zatrudniony na stanowisku specjalisty badawczo-technicznego w Instytucie Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk; w latach 2020–2023 był zatrudniony w IH PAN jako kierownik projektu badawczego Sonatina NCN, od roku 2023 – w IH PAN jako kierownik projektu badawczego Opus NCN

Obecne postępowanie w sprawie nadania stopnia doktora habilitowanego zostało wszczęte 13 lutego 2025 r.; wcześniej dr Kuligowski nie występował o nadanie tego stopnia. Niniejszą recenzję dorobku Habilitanta przygotowałem zgodnie z wymogami określonymi w art. 219 ust. 1 pkt. 2 i 3 ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce.

Osiągnięciem, będącym podstawą ubiegania się dr. Piotra Kuligowskiego o stopień doktora habilitowanego, jest cykl artykułów zatytułowany „Transfer pojęć społeczno-politycznych w dziewiętnastowiecznej Europie”. Cykl ten składa się z 8 pozycji opublikowanych w czasopiśmie o ustalonej renomie (w przypadku współautorstwa wkład Habilitanta wynosi 50%):

1. From Rejection to Historicization: The Reception of Robert Owen's Ideas in the 19th Century Polish Context, “History of European Ideas”, vol. 47, no 2, 2021, p. 202-215, <https://doi.org/10.1080/01916599.2020.1798620> [wydawca: Taylor and Francis].

2. (współautor: Quentin Schwanck) Travelling counter-concepts in revolutionary Europe: individualism-socialism from Pierre Leroux to Polish 'democratism', "Journal of Political Ideologies", vol. 26, no 2, 2021, p. 161-179, <http://doi.org/10.1080/13569317.2020.1852668> [wydawca: Taylor and Francis].
3. (współautor: Quentin Schwanck) Between Science and Utopia. Physical and Astronomical Notions within French and Polish Fourierism, "Historical Reflections", vol. 48, no 2, 2022, p. 1-17, <https://doi.org/10.3167/hrrh.2022.480201> [wydawca: Berghahn].
4. Discussing Pauperism in mid-Nineteenth Century Poland and Russia: A Study of Conceptual Transfers to the Imperial Heartland and Peripheries, "Global Intellectual History", 2023 [online first], p. 1-18, <https://doi.org/10.1080/23801883.2023.2258465> [wydawca: Taylor and Francis].
5. New Poland in the New World Utopian Settlement Project on the Polish Way, 1843-1853, "Canadian-American Slavic Studies", 58 (4), 2024, p. 408-427, <https://doi.org/10.30965/22102396-05804002> [wydawca: Brill].
6. Steampunk Association: The Project for a Polish Utopian Settlement in California in the Mid-19th Century "Forum Historiae", no 17 (2), 2023, p. 10-27, <https://doi.org/10.31577/forhist.2023.17.2.2> [wydawca: Instytut Historii Słowackiej Akademii Nauk].
7. (współautor: Stanisław Knapowski) Communicating Utopia: Facets of the Concept of Social Palace in 19th-Century France, "Redescriptions: Political Thought, Conceptual History and Feminist Theory", no 27(2), 2024, p. 143-163, <https://doi.org/10.1080/23801883.2023.2258465> [wydawca: Taylor and Francis].
8. (współautor: Bartłomiej Błesznowski) Road not taken? Inventing, modernizing, and renegotiating the concept of association in 19th-century Socialism, "Journal of Political Ideologies", 2023 [online first], p. 1-20, <https://doi.org/10.1080/13569317.2023.2296393> [wydawca: Taylor and Francis].

Dr Kuligowski ma ponadto w dorobku cały szereg wartościowych publikacji, w tym 2 monografie:

1. *Radykalowie polistopadowi i nowoczesna galaktyka pojęć (1832-1888)*, Universitas, Kraków 2020.

2. „Zniszczyć wszelkie państwo”. Idee wędrowne Ludwika Królikowskiego (1799–1879), Wydawnictwo UAM, Poznań 2020.

Oprócz artykułów tworzących cykl, będący podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, Habilitant po obronie pracy doktorskiej opublikował również 9 artykułów w czasopismach naukowych (przed obroną – 15) i 2 rozdziały w monografiach (przed obroną – 1). Był także redaktorem numerów tematycznych 4 czasopism.

W autoreferacie złożonym na potrzeby postępowania habilitacyjnego dr Kuligowski wymienia „cztery wiodące osie tematyczne” cyklu artykułów o transferze pojęć. Każda z tych osi określa problematykę 2 artykułów (w nawiasach podaję ich numery w wykazie sporządzonym przez Habilitanta):

- a/ Recepcja idei istotnych w epoce teoretyków – pozycja 1. (*From Rejection...*) i 2. (*Travelling counter-concepts...*).
- b/ Transfer terminologii specjalistycznej do języków polityki – pozycja 3. (*Between Science...*) i 4. (*Discussing Pauperism...*).
- c/ Transnarodowe inspiracje polskiego utopizmu – pozycja 5. (*New Poland...*) i 6. (*Steampunk Association...*).
- d/ Mobilność idei od pojęć do ruchów politycznych – pozycja 7. (*Communicating Utopia*) i 8. (*Road not-taken?*).

Gdy podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego jest cykl artykułów, oceniać należy zarówno poszczególne teksty, jak i wymienione w Ustawie ich „powiązanie tematyczne” (art. 219 ust. 1 pkt. 2b).

Zaczynając od „powiązania tematycznego”: nie budzi ono wątpliwości, cykl jest spójny i logicznie skonstruowany. Trzeba podkreślić, że „powiązanie” dotyczy w tym przypadku nie tylko tematyki artykułów, lecz również założeń teoretycznych i metody badawczej. Pod względem teoretyczno-metodologicznym dorobek dr. Kuligowskiego zasługuje na szczególne wyróżnienie. Bywa niestety, że metodologia historii oddziela się zupełnie od praktyki badawczej historyków: metodolodzy zajmują się swoją odrębną dziedziną, a historycy metodologię ignorują, zadowolając się tym, co uznaje się za tradycyjne zasady warsztatu historycznego. Prace Habilitanta stanowią optymistycznie nastrajający sygnał, że może być inaczej. Są z reguły przygotowywane w sposób metodologicznie świadomy, a przyjęte przez siebie założenia Autor jasno przedstawia czytelnikowi. Badania Kuligowskiego to wynik

praktycznego zastosowania instrumentarium mającego wsparcie w teorii, a zarazem spełniającego kryteria historycznej fachowości.

Umiejętność przemyślanego budowania warsztatu badawczego jest wielką zaletą naukowej aktywności dr. Kuligowskiego. Nie znaczy to, że sposób działania Habilitanta nie skłania mnie do krytyki. Jednoznaczne i dość kategoryczne deklarowanie swego stanowiska w zakresie teorii i metody – a więc w sferze kwestii spornych – musi w pewnych sytuacjach skłaniać do polemiki. Jeśli rzuca się mimochodem, jako coś najwyraźniej oczywistego, że „the horizon of the historical proces is always open and not predetermined” (poz. 4., *Discussing Pauperism...*, s. 4), to jest to zastanawiająca beztraska. Nigdy nikogo nie zachęcałem do przesadnej powagi w wypowiedziach naukowych, ale Habilitant przypomina mi sprawozdawcę sportowego, który tuż przed końcem zawodów przekonuje, że „jeszcze wszystko może się wydarzyć”. Problem, w jakiej mierze przeszłość kształtuje teraźniejszość i przyszłość, jest dość złożony i lepiej go nie kwitować tak zdawkowo. Rozumiem, że dr Kuligowski chciał w lapidarnej i dobitnej formie zdystansować się od rozmaitych determinizmów, ale wypadło to zbyt nonszalancko jak na tekst mający tworzyć podstawę habilitacji.

Podobne wątpliwości budzi passus, w którym Habilitant charakteryzuje teksty stanowiące dla niego badawczą inspirację. Kwestionują one, podkreśla, chybione intelektualnie, lecz popularne dychotomie: „long-entrenched, culturally convenient yet ill-conceived dichotomies, such as «centre-periphery», «North-South», «West-East» (*Travelling counter-concepts*, s. 162). Nie jest dla mnie jasne, jak „głęboko zakorzenione” treści kultury miałyby być „nieprzemyślane”, i co właściwie znaczy „kulturowo dogodny”. To intrygujące problemy, pomnę je jednak. Warto w każdym razie przypomnieć, że potępiane przez dr. Kuligowskiego dychotomie są trudnymi do zastąpienia schematami interpretacyjnymi, i że Habilitant, potępiwszy je, często się nimi posługuje. Mam wrażenie, że przyczyną niechęci jest w tym przypadku nie tyle domniemana beużyteczność naukowa, lecz poczucie niestosowności ideowej. To oczywiście kwestia poglądów, których jako recenzent habilitacji nie mogę i nie chcę oceniać, ale muszę zaznaczyć, że niektóre z przedstawianych przez Habilitanta najogólniejszych deklaracji teoretyczno-metodologicznych są uproszczone i ujęte w tonie zbyt kategorycznym.

Moje zastrzeżenia nie zmieniają wysokiej oceny dorobku dr. Kuligowskiego. Kto wypowiada się w sposób zdecydowany i dobitny, ten ponosi ryzyko uproszczeń. Uważam, że lepsza jest śmiałość wypowiedzi opłacana pewnymi uchybieniami niż poprawność unikająca trudnych zagadnień. Habilitant opowiada się za historiografią wyzwoloną z „ciasnego

nacjonalizmu metodologicznego' (*Travelling counter-concepts*, s. 161), transdyscyplinarną i transnarodową. Ten model badań historycznych praktykuje w dziedzinie historii pojęć, skupiając się w ostatnim czasie na problematyce ich transferu.

Cykl artykułów „Transfer pojęć społeczno-politycznych w dziewiętnastowiecznej Europie”, przedstawiony jako podstawa ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, dotyczy wczesnego socjalizmu i ideowych relacji między socjalistami polskimi i francuskimi. Każdy, kto zetknął się z historią pojęć, wie, że dwie podstawowe orientacje badawcze w tej dziedzinie to *Begriffsgeschichte*, z Reinhartem Koselleckiem jako postacią centralną, i szkoła Cambridge, której najważniejszymi przedstawicielami są Quentin Skinner i John G. A. Pocock. Habilitant bardzo dobrze zna dorobek tych uczonych, próbuje podchodzić do niego z pewną dozą krytycyzmu i wypracować własne stanowisko. W ostatecznym rozrachunku sytuuje się najbliżej Kosellecka, bardziej popularnego w Polsce. Wypowiadał się na ten temat interesująco i kompetentnie między innymi w monografii *Radykałowie polistopadowi i nowoczesna galaktyka pojęć (1832 – 1888)* (Warszawa 2020), napisanej na podstawie doktoratu. W cyklu „Transfer pojęć” mniej jest szerszych refleksji odnoszących się do sposobu, w jaki Autor uprawia historię pojęć, ale korzysta się tu rzecz jasna z tego, co zostało wypracowane wcześniej.

Habilitant wskazuje, że europejski wiek XIX to wdzięczne pole badań dla historyka pojęć, a obszarem szczególnie atrakcyjnym jest tu aktywność pierwszych generacji radykałów i socjalistów (Autoreferat, s. 4–5). Najkrócej mówiąc, szybkie tempo przemian cywilizacyjnych zmuszało zainteresowanych kwestiami społecznymi do budowania nowych instrumentarium pojęciowych, radykałowie i socjaliści tworzyli zaś środowiska mobilne, działające ponad granicami państwowymi i narodowymi. W takich warunkach badacz może mieć do czynienia z licznymi przypadkami „wędrowek” pojęć, zjawiska istotnego zarówno dla sfery idei, jak i praktyki społecznej. Głównym wątkiem tematycznym cyklu „Transfery pojęć” są relacje między francuskim wczesnym socjalizmem a poglądami i działalnością polskich radykałów i socjalistów. Po stronie polskiej mamy do czynienia z recepcją zachodnioeuropejskich idei i ich adaptacją do polskich potrzeb. Dr Kuligowski podkreśla, że skuteczny transfer zakłada aktywność tych, którzy przyjmują „wędrujące” treści – zakończona sukcesem recepcja jest procesem twórczym, a nie biernym powielaniem.

Choć w całym cyklu zdecydowanie przeważa tematyka polsko-francuska, to otwiera go artykuł o dziejach polskiej recepcji poglądów Roberta Owena. Kolejny tekst traktuje o wpływie idei Pierre’a Leroux na koncepcje polskich demokratów, tekst trzeci o wprowadzaniu przez

francuskich i polskich furierystów do swoich pism terminologii naukowej, a czwarty o przeniesieniu na grunt polski i rosyjski pojęcia „pauperyzmu”. W grubej części cyklu Habilitant przechodzi do problematyki związków między sferą ideową a praktyką społeczną. Tematem artykułów piątego i szóstego są projekty zakładania za granicą „nowej Polski” (inicjatywy Antoniego Potrykowskiego i Kazimierza Tomkiewicza), Podstawę źródłową stanowią tu rękopisy z Biblioteki Czartoryskich. Artykuły siódmy i ósmy dotyczą praktycznych przedsięwzięć (o mniej czy bardziej realistycznym charakterze), którym ideowych inspiracji dostarczył furieryzm: z jednej strony chodzi o projekty „pałacu społecznego”, z drugiej – spółdzielczość.

We wszystkich tych artykułach dr Kuligowski wykorzystał starannie dobrany materiał źródłowy i rozległą literaturę przedmiotu, przede wszystkim zaś wykazał się biegłością warsztatową, w tym umiejętnym prowadzeniem analiz transdyscyplinarnych. Składające się na cykl „Transfer pojęć społeczno-politycznych w dziewiętnastowiecznej Europie” teksty są powiązane tematycznie, stanowią spójną, logicznie skonstruowaną całość. Cały cykl, będący podstawą ubiegania się o stopień doktora habilitowanego, rozpatrywany jako całość, zasługuje na wysoką ocenę, na wysoką ocenę zasługuje również każdy z tworzących go artykułów. Nie ulega wątpliwości, że wymienione publikacje stanowią znaczny wkład w rozwój badań historycznych.

Przy ocenie dorobku naukowego dr. Kuligowskiego niezbędne jest, jak sędzę, zwrócenie szczególnej uwagi na 2 książki, obie wydane w roku 2020. „Zniszczyć wszelkie państwo”. *Idee wędrownie Ludwika Królikowskiego (1799–1879)* to biografia intelektualna ważnego przedstawiciela „polistopadowego radykalizmu”, stanowiąca rozwinięcie tego, co na temat jej bohatera znalazło się w rozprawie doktorskiej Habilitanta. To bardzo dobra praca, wnosząca nowe elementy do naszej wiedzy o Królikowskim. Większe znaczenie ma jednak druga pozycja, *Radykałowie polistopadowi i nowoczesna galaktyka pojęć (1832–1888)*. Podsumowuje ona badania prowadzone przez Kuligowskiego w latach 2014–2019. To świetna książka, oryginalna koncepcyjnie i pobudzająca do refleksji (miałem okazję polemizować z Autorem i było to satysfakcjonujące zajęcie). Otrzymała nagrodę Klio, ale mimo to sędzę, że pozostała trochę niedoceniona, zasługiwała bowiem (w znacznie większym stopniu niż wiele publikacji z nurtu „ludowego”) na możliwie szeroką dyskusję. Widzę w niej wszystkie zalety cyklu „Transfer pojęć”, a przy tym znacznie mniej względnych słabości, które w tym cyklu zauważyłem. Po pierwsze, problematyka teorii i metody została w książce przedstawiona znacznie szerzej i solidniej, bez żadnej dezynwoltury. Po drugie, choć w poprzednim akapicie

tej recenzji stwierdziłem, że artykuły wchodzące w skład cyklu stanowią spójną, logicznie skonstruowaną całość, to muszę dodać, że *Radykałowie polistopadowi* są taką całością w większym stopniu. Nie jest to w żadnym razie zarzut wobec decyzji Habilitanta, aby jako podstawę wniosku habilitacyjnego przedstawić cykl artykułów. Zarzut taki byłby oczywiście zupełnie bezpodstawny, ponieważ habilitowanie się na podstawie cyklu artykułów jest dozwolone i wiele osób korzysta z tej możliwości. Szczerze mówiąc, wolałbym, aby dr Kuligowski napisał monografię o transferze pojęć w dziewiętnastowiecznych środowiskach radykalnych i postanowił habilitować się na jej podstawie, ale dość dobrze znam realia pracy akademickiej w Polsce i dlatego nie dziwię się, że tego nie zrobił. Trudno nie ulec presji system ewaluacji placówek naukowych, który nie skłania do spokojnego przygotowywania książek.

Dr Kuligowski ma zatem w dorobku cykl artykułów przedstawiony jako podstawa habilitacji, który oceniam wysoko, i 2 pozycje książkowe, z których jedną oceniam jeszcze wyżej. Warto dodać, że poza cyklem o transferze pojęć znalazło się kilka artykułów traktujących o związanych z transferem kwestiach teoretycznych. Wymieniłbym tu przede wszystkim *Wandering Ideas: Circulations of Radical Social Thought in the long 19th century* ("Global Intellectual History", 2023, p. 1-6) oraz *Subversive Concepts: Empires and Beyond*, "Praktyka Teoretyczna", 2021, nr 1(39, s. 7–13 – współautor Wiktor Marzec). Natomiast z publikacji problemowo pokrewnych książce o „polistopadowym radykalizmie” na wyróżnienie zasługuje artykuł *The Pathogenesis of the Public Sphere in Exile: Anarchy and Unity in the Political Thought and Mentality of the Great Polish Emigration*, ("Kwartalnik Historyczny" vol. CXXVI, no 3 (English Edition), 2019, p. 61–96).

Problematyka, na której obecnie skupia się Habilitant, związana jest z kształtowaniem się dziewiętnastowiecznego parlamentaryzmu, w tym zwłaszcza z kwestiami reprezentacji i suwerenności. Spośród jego publikacji na ten temat warto zwrócić uwagę na *Wandering Ideas: Circulations of Radical Social Thought in the long 19th century* ("Global Intellectual History", 2023, p. 1-6) i *Subversive Concepts: Empires and Beyond* ("Praktyka Teoretyczna", 2021, nr 1(39), s. 7–13 – współautor Wiktor Marzec).

Dr Kuligowski wyróżnia się jako kierownik i wykonawca projektów badawczych. Był kiewnikiem 3 zrealizowanych projektów (SONATINA NCN; ETIUDA NCN; PRELUDIUM NCN) i wykonawcą 1 (OPUS NCN). Obenie kieruje 1 projektem (OPUS NCN) i jest wykonawcą 2 (OPUS NCN; Daimler and Benz Foundation). Odbił liczne staże naukowe (w Belgii, Finlandii, Bułgarii, Niemczech i Francji): przed doktoratem 4, po doktoracie 8. Wystąpił na kilkudziesięciu konferencjach międzynarodowych i krajowych, był organizatorem i

współorganizatorem kilku konferencji. Wielokrotnie występował jako recenzent (recenzje publikowane i wewnętrzne).

Habilitant był dotąd zatrudniany na stanowiskach badawczych, dlatego też miał niewiele okazji, aby wypracować sobie znaczny dorobek dydaktyczny. Prowadził jednak różnego rodzaju zajęcia (ćwiczenia, konwersatorium, seminaria) w Polsce i za granicą (Berlin).

Jest bardzo aktywnym popularyzatorem nauki, korzystającym zarówno z tradycyjnych metod, jak narzędzi cyfrowych.

Konkluzja

Dorobek naukowy dr. Piotra Kuligowskiego – w tym dzieło przedstawione jako główne osiągnięcie – bez wątpienia spełnia wymogi określone w art. 219 ust. 1 pkt 2 i 3 Ustawy z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce. W związku z tym wnoszę o dopuszczenie dr. Piotra Kuligowskiego do dalszych stadiów postępowania habilitacyjnego.

Warszawa, 11 lipca 2025 r.

/Tomasz Kizwalter/